

СЕКЦІЯ 22

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА, ДЕТЕКТИВНОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Керівник секції:** доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності, к. ю. н., доцент В. К. Волошина*

***Секретар секції:** доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності к. ю. н., доцент О. О. Торбас*

АРКУША ЛАРИСА ІГОРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
доктор юридичних наук, професор*

ЗАГОРОДНІЙ ІГОР ВІКТОРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЧПКО НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЖУРНАЛІСТСЬКА ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ

В умовах постійної «турбо» зміни законодавства в Україні, побудови та розбудови нерозвинених та слабких інститутів громадянського суспільства, несформованої та неструктурованої політичної культури громадян, постійного реформування правоохоронних органів (як наслідок – турбулентність у їх роботі), в Україні набувають розповсюдження застосування альтернативних можливостей протидії проявам злочинної діяльності. Так, окремі тактичні прийоми, притаманні оперативно-розшуковій (або слідчій та негласній

слідчій) діяльності, намагаються використовувати у своїй діяльності журналісти, адвокати, учасники (активісти) громадських об'єднань. Означене, на наш погляд, потребує уваги як з боку науковців (фахівців з галузі оперативно-розшукової та слідчої діяльності, та ін.), так і з боку практиків (керівників та працівників правоохоронних органів (суб'єктів оперативно-розшукової та слідчої діяльності), журналістів-розслідувачів, керівників адвокатських об'єднань та адвокатів, керівників та працівників охоронних структур, та ін.).

Аналізуючи окреслену ситуацію, слід зазначити, що стаття 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чітко визначає коло підрозділів, які можуть застосовувати у своїй діяльності оперативно-розшукові можливості. При цьому частина друга зазначеної статті забороняє «проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами» [4].

Однак, все частіше журналістські розслідування як жанр журналістики (або метод журналістської діяльності) все частіше асоціюються громадськістю як найбільш дієвий інструмент протидії різним проявам злочинної діяльності. Особливо, це стосується висвітлення корупційних зловживань у вищих ланках державної та виконавчої влади. Журналіст-розслідувач виконує роль приватного детектива, вишукуючи приховану від суспільства інформацію.

Але слід пам'ятати, що результати здійснення журналістського розслідування не мають на меті встановлення усіх складових обставин, які можуть бути використані у якості доказів винуватості, або невинуватості тих, чи інших осіб. Однак, досить часто саме журналістські розслідування дають можливість привернути увагу з боку правоохоронних органів та громадськості до будь-яких прихованих подій (інформації, тощо), які можуть вплинути на долю не тільки учасників цих подій, але і цілих регіонів або держав.

При цьому слід підтримати думку журналістів-розслідувачів голандсько-фломанської асоціації, якими виділяються три типи журналістських розслідувань: 1) детективні (спрямовані на виявлення порушень законодавства, етики службовця, тощо); 2) контрольні, до яких можливо віднести: превентивне журналістське розслідування (спрямоване на перевірку кандидатів на певні посади перед призначенням), моніторингове журналістське розслідування (оцінка політика, впровадження певних програм, тощо); постконтрольне журналістське розслідування (дослідження наслідків, в яких відсутні ознаки правопорушень); 3) сигнальні (спрямовані на виявлення соціально значимих змін у суспільстві, як негативних, так і позитивних, але насамперед таких, які виникли внаслідок впливу конкретної особи, органу, корпорації тощо) [5]. Означені журналістські розслідування здебільшого спрямовані на висвітлення прихованої інформації про людину, про злочинні схеми або про заборонену діяльність як постійне явище, тощо.

Класичним прикладом такого журналістського розслідування вважається так званий «*Watergate scandal*», результати якого опубліковані «Вашингтон пост», що викрило факти проникнення «агентів Білого

дому» до передвиборчого штабу демократичної партії в готельному комплексі та подальші події, пов'язані з відставкою Президента США Річарда Ніксона [1, с. 11]. Підставою для такого резонансного наслідку стало незаконне використання спеціальної апаратури, яка має використовуватися тільки правоохоронними органами за наявності відповідних підстав.

Серед резонансних журналістських розслідувань, які відбулися в Україні, можливо виділити наступні: «Державний переворот» Віталія Карпенка в газеті «Вечірній Київ» (1996 р.), «Георгій Гонгадзе vs Кучма» (1999-2000 р.р.), «Перевертні» в газеті «Сьогодні» (2002 р.), «Син Бога» Сергія Лещенка в виданні «Українська правда» (2005 р.), «Вбивство Павла» – документальний фільм Слідство. Інфо та Проекту розслідування корупції та організованої злочинності [3].

При здійсненні зазначених журналістських розслідувань журналісти досить вдало, на наш погляд, використали методи, які за особливостями прийомів їх застосування фактично тотожні таким методам оперативно-розшукової діяльності як розвідувальне опитування, особистий пошук, візуальне спостереження з використанням прихованої аудіо- та відео-апаратури, що дещо порушує вимоги діючого законодавства та потребує узгодження з існуючими об'єктивними чинниками, пов'язаними з необхідністю забезпечення протидії проявам злочинної діяльності, яка супроводжується використанням корупційних зв'язків в органах державної та виконавчої влади.

Однак, на відміну від результатів діяльності оперативних (слідчих) підрозділів, результати журналістських розслідувань мають не доказовий та навіть не орієнтовний характер, а повинні доступно для різних верств населення проінформувати про викриті проблеми, з метою встановлення істини, задля привертання уваги суспільства (та правоохоронних органів), викорінення проблемного явища. І це, на наш погляд, інколи має більш вагоме профілактичне та превентивне значення.

Окремо слід звернути увагу на особливостях взаємовідносин між журналістами та працівниками оперативних підрозділів. По-перше, необхідно пам'ятати, що згідно зі ст. 275 КПК України, журналістів «забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час негласних слідчих (розшукових) дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру» [2]. Однак, ці обмеження мають місце лише за обов'язкової наявності усіх зазначених умов. При цьому, на наш погляд, журналіста можна, навіть рекомендується, залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення гласних слідчих (розшукових) дій, а також під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій без розкриття конфіденційної інформації професійного характеру.

Також, звернемо увагу на нормативне врегулювання права журналіста на професійну таємницю. Відповідно до ст. 162 КПК України, «інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації, і яка міститься в речах і документах, належить до

охоронюваної законом таємниці». При цьому, законодавець передбачив законний спосіб отримання подібної інформації у ст.163 КПК України, в якій зазначено, що слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, доведе можливість використання як доказів цих відомостей та неможливість іншим способом довести обставини, які необхідно довести за їхньою допомогою.

При цьому слід зазначити, що на відміну від працівників оперативних та слідчих підрозділів, журналісти-розслідувачі мають право на серію матеріалів, які можуть передувати відкриттю кримінального провадження, можуть стосуватися результатів перевірки інших (відмінних від слідчих або оперативно-розшукових) версій.

Означені особливості співвідношення журналістської та оперативно-розшукової діяльності не є вичерпними, та потребують висвітлення у окремих міждисциплінарних дослідженнях фахівців з галузі журналістики та права.

Список використаної літератури:

1. Журналистское расследование: от замысла до воплощения: Пособие для журналистов, студентов, преподавателей вузов. / Под общей ред. Сивашевой М. Н. Фонд «Сорос-Кыргызстан». Б.: 2006.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Николенко Олесь. 5 найгучніших журналістських розслідувань України. 6 червня 2020. URL: <https://suspilne.media/128807-koli-ca-istoria-zakincitsa-povernusa-do-zbrojnih-sil-intervu-z-andriem-antonenkom/>
4. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
5. Onderzoeksjournalistiek, wat is dat? URL: <https://goo.gl/Jjp4Cr>.

Ключові слова: журналістське розслідування, оперативно-розшукова діяльність, поняття, сутність, журналіст.

Ключевые слова: журналистское расследование, оперативно-розыскная деятельность, понятие, сущность, журналист.

Key words: journalistic investigation, operational-search activity, concept, essence, journalist.